

ความมั่นคงทางอาหารและความสามารถในการจัดการครัวเรือน ของเกษตรกรในเขตพื้นที่สำนักงานการปฏิรูปที่ดิน จังหวัดมหาสารคาม

นิตพงษ์ สงคริโรจน์*

บทคัดย่อ

การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลกระทบของความสามารถในการจัดการครัวเรือนที่มีต่อความมั่นคงทางอาหารของครัวเรือน กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา ได้แก่ ครัวเรือนเกษตรกรในเขตพื้นที่สำนักงานการปฏิรูปที่ดินในจังหวัดมหาสารคาม โดยมีกลุ่มตัวอย่างจำนวน 595 ครัวเรือน

ผลการศึกษา พบว่า ความมั่นคงทางอาหารด้านความเพียงพอของอาหารและการใช้ประโยชน์ของอาหารมีค่ามากที่สุด และเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ ความสามารถในการจัดการครัวเรือน ด้านความสามารถในการจัดทำบัญชีครัวเรือนนั้นอยู่ในระดับน้อย และยังพบว่ากลุ่มครัวเรือนที่มีความสามารถในการจัดการครัวเรือนที่สูงกว่าจะมีความมั่นคงทางอาหารทุกด้าน และเป็นรายด้านสูงกว่ากลุ่มครัวเรือนที่มีความสามารถในการจัดการครัวเรือนระดับต่ำ ปัจจัยที่มีความสำคัญต่อความมั่นคงทางอาหาร คือ การเข้าถึงโครงสร้างพื้นฐาน และศักยภาพในการเรียนรู้ของครัวเรือน

คำสำคัญ: ความมั่นคงทางอาหาร ความสามารถในการจัดการครัวเรือน ศักยภาพการเรียนรู้

* อาจารย์ประจำสาขาเศรษฐศาสตร์ธุรกิจ คณะการบัญชีและการจัดการ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
ตำบลขามเรียง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม 44150
เมล: nitiphong.s@acc.msu.ac.th

Food Security and Household Management Capacity of Farmer under Agricultural Land Reform Office in Mahasarakham Province

Nitiphong Songsrirote*

Abstract

The research aims to study the impact of household management capacity on food security. Data are randomly collected from 595 households of farmer under Agricultural Land Reform Office in Mahasarakham Province. The result appears that food availability and food utilization are the most important components of food security. The ability of doing household accounting is weak. It also found that households with higher household management capacity have more food security than the lower ones. The factors those are important for food security is access to infrastructure and learning potentials of households.

Keywords: *Food Security, Household Management Capacity, Structural Equation Modeling*

* Lecturer, Department of Business Economics, Mahasarakham Business School, Mahasarakham University, Khamriang Sub-district, Kantarawichai District, Mahasarakham 44150, THAILAND.
E-mail: nitiphong.s@acc.msu.ac.th

บทนำ

ความมั่นคงทางอาหารเป็นเรื่องสำคัญที่ต้องตระหนักในปัจจุบัน ประเทศไทยแม้จะเป็นประเทศผู้ส่งออกอาหารรายใหญ่ของโลก แต่ก็ประสบผลกระทบจากภัยธรรมชาติ สภาพภูมิอากาศเปลี่ยนแปลง ผลกระทบดังกล่าวทำให้ผู้มีรายได้น้อยในชุมชนท้องถิ่นไม่สามารถเข้าถึงอาหารได้อย่างพอเพียง และในอนาคตจะประสบปัญหาความมั่นคงทางอาหารมากขึ้น ระดับความไม่มั่นคงทางอาหารของประเทศไทยเมื่อพิจารณาเป็นรายภาคและรายจังหวัด พบว่า จังหวัดมหาสารคามซึ่งอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือก็อยู่ในกลุ่มที่มีระดับความไม่มั่นคงทางอาหารสูง (Ministry of Agriculture and Cooperatives, 2005)

การศึกษาทางด้านหนึ่งเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร ก็คือ ความพยายามในการสร้างดัชนีการวัดความมั่นคงทางอาหารขึ้นมาเพื่อวัดระดับความมั่นคงทางอาหารซึ่งทำให้ทราบว่าประเด็นใดบ้างที่ควรได้รับการปรับปรุง ผลการศึกษาได้ชี้ให้เห็นว่าดัชนีความมั่นคงทางอาหารมักจะประกอบด้วยดัชนีต่าง ๆ เช่น ชนิดและปริมาณอาหารหลัก ความรู้ในการบริโภคอาหาร ความเจ็บป่วยจากการบริโภคอาหาร (Radermacher et al., 2010) เป็นต้น นอกจากนี้ มีดัชนีหนึ่งซึ่งเรียกว่า “The Coping Strategies Index หรือ CSI” ที่ใช้วัดสถานะความมั่นคงทางอาหารของครัวเรือน โดยจะชี้ถึงพฤติกรรมของครัวเรือนในการจัดการเกี่ยวกับการขาดแคลนอาหารสำหรับการบริโภค (Maxwell et al., 2008) ด้านการศึกษาถึงสาเหตุของความมั่นคงทางอาหาร มีทั้งการศึกษาในระดับมหภาคและจุลภาค พบว่า ความมั่นคงทางอาหารหรือความไม่มั่นคงทางอาหารมีสาเหตุจากปัจจัยต่าง ๆ ได้แก่ รายได้ของครัวเรือน จำนวนทรัพยากรที่ใช้ในการผลิต การสะสมอาหาร (Webb et al., 2006) ดัชนีราคาอาหาร ภัยทางธรรมชาติ (Wang, 2010) การเข้าถึงอาหารหลัก การได้รับอาหารที่ปลอดภัย และการบริหารเงินในการซื้ออาหาร เป็นต้น (Radermacher et al., 2010; Derrickson et al., 2002) อย่างไรก็ตาม หนทางหนึ่งที่จะช่วยให้ความมั่นคงทางอาหารมีมากขึ้นอาจจะขึ้นอยู่กับความสามารถในการจัดการครัวเรือนของเกษตรกร ขณะเดียวกันก็ต้องอาศัยศักยภาพในการเรียนรู้เพื่อเพิ่มความสามารถในการจัดการครัวเรือนด้วย ผู้ศึกษาจึงมีคำถามในการศึกษาว่า ศักยภาพการเรียนรู้ของครัวเรือนส่งผลให้เกิดความสามารถในการจัดการครัวเรือนที่มีผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหารหรือไม่

การวัดดัชนีความมั่นคงทางอาหารช่วยในการคาดการณ์และเฝ้าระวังในเรื่องความมั่นคงทางอาหาร ช่วยในการหาสาเหตุของการไม่สามารถเข้าถึงอาหารได้อย่างเพียงพอ ช่วยกำหนดกลุ่มเป้าหมายที่จะให้ความช่วยเหลือ นอกจากนี้ ยังช่วยประเมินโครงการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงทางอาหารได้ด้วย นอกจากนี้ ปัจจัยที่กำหนดความมั่นคงทางอาหารจะช่วยให้ทราบตัวแปรเชิงนโยบายที่จะช่วยในการแก้ไขปัญหาความไม่มั่นคงทางอาหารและสามารถจัดลำดับความสำคัญของปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความมั่นคงทางอาหารเพื่อใช้ในการวางแผนและการบริหารจัดการด้านความมั่นคงทางอาหาร

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

- 1) เพื่อศึกษาความสามารถในการจัดการครัวเรือนและความมั่นคงทางอาหารของครัวเรือน
- 2) เพื่อศึกษาเปรียบเทียบความสามารถในการจัดการครัวเรือนแตกต่างกัน มีความมั่นคงทางอาหารแตกต่างกัน
- 3) เพื่อศึกษาผลกระทบต่อศักยภาพการเรียนรู้ของครัวเรือนผ่านทางความสามารถในการจัดการครัวเรือนที่มีต่อความมั่นคงทางอาหารของครัวเรือน

ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ความมั่นคงทางอาหาร (Food Security)

แนวคิดเรื่องความมั่นคงทางอาหารได้ริเริ่มมีมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2513-2522 อันเนื่องมาจากในช่วงเวลาดังกล่าวเกิดวิกฤติหลายประการ ได้แก่ วิกฤติราคาน้ำมันที่สูงขึ้นอย่างมาก และวิกฤติราคาอาหาร ความมั่นคงทางอาหารใช้ขึ้นเป็นครั้งแรกในการประชุมอาหารโลกในปี พ.ศ. 2517 โดยที่ประชุมมองว่าความมั่นคงทางอาหารนั้นเป็นผลมาจากทางด้านอุปทานที่มีไม่เพียงพอ แนวความคิดเรื่องความมั่นคงทางอาหารได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง องค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO) ได้แบ่งและให้ความหมายความมั่นคงทางอาหารออกเป็น 4 มิติย่อย (Prachason, Sajin. (2009: 7) ได้แก่ ความพอเพียง หมายถึง ความพอเพียงของปริมาณอาหารในคุณภาพที่เหมาะสม ซึ่งอาจได้มาจากการผลิตภายในประเทศหรือการนำเข้า รวมถึงความช่วยเหลือทางอาหาร การเข้าถึง หมายถึง การเข้าถึงทรัพยากรที่พอเพียงของบุคคลเพื่อได้มาซึ่งอาหารที่เหมาะสมและมีโภชนาการ ทรัพยากรที่ว่าหมายถึงความถึงความสามารถของบุคคลที่จะกำหนดควบคุมกลุ่มสินค้าหนึ่ง ๆ ได้ภายใต้บริบททางกฎหมาย การเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของชุมชนที่บุคคลอาศัยอยู่ และรวมถึงสิทธิตามประเพณี เช่น การเข้าถึงทรัพยากรส่วนรวมของชุมชน การใช้ประโยชน์ หมายถึง การใช้ประโยชน์ด้านอาหารผ่านอาหารที่เพียงพอ น้ำสะอาดและการรักษาสุขภาพและสุขอนามัยเพื่อที่จะเข้าถึงภาวะความเป็นอยู่ที่ดีทางโภชนาการซึ่งความต้องการทางกายภาพทั้งหมดได้รับการตอบสนอง รวมถึงปัจจัยนำเข้าที่ไม่ใช่อาหารด้วย เสถียรภาพ หมายถึง การมีเสถียรภาพทางอาหาร ประชาชน ครัวเรือน และบุคคลจะต้องเข้าถึงอาหารที่เพียงพอตลอดเวลา ไม่ต้องเสี่ยงกับการไม่เข้าถึงอาหารอันเป็นผลมาจากวิกฤติที่เกิดขึ้นอย่างกะทันหัน (เช่น วิกฤติทางเศรษฐกิจหรือสภาพภูมิอากาศ) หรือเหตุการณ์ที่เป็นไปตามวงจร เช่น ภาวะความไม่มั่นคงทางอาหารตามฤดูกาล ในความหมายนี้ จึงครอบคลุมถึงทั้งมิติความพอเพียงและการเข้าถึงอาหาร

แนวคิดความมั่นคงทางอาหารของ FAO แม้จะเป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวางแต่มีข้อโต้แย้งตรงที่พิจารณาเพียงมุมมองทางด้านเป้าหมายของความมั่นคงทางอาหาร แต่ไม่ได้กล่าวถึงที่มาของอาหาร ความสามารถในการผลิตอาหาร การกระจายรายได้ การจัดการทรัพยากรของชุมชน

การพึ่งพาตนเองของชุมชน และการจัดการด้านความเสี่ยง เป็นต้น ประเด็นการพึ่งพาตนเองของชุมชนเป็นอีกประเด็นหนึ่งที่ได้รับ ความสนใจโดยมีความเชื่อว่าความมั่นคงทางอาหารของปัจเจกบุคคล และครัวเรือนมีความสัมพันธ์อย่างยิ่ง กับบริบทของชุมชน หากชุมชนมีศักยภาพและสามารถพึ่งพาตนเองได้ สามารถจัดการอาหารได้ก็จะแก้ปัญหาความไม่มั่นคงทางอาหารได้ดียิ่งขึ้น

ดัชนีวัดความมั่นคงทางอาหาร

ดัชนีวัดความมั่นคงทางอาหาร มีจุดเริ่มมาจากแนวคิดของ FAO และได้พัฒนามาโดยต่อเนื่อง ดัชนีที่สร้างขึ้นมานั้นก่อประโยชน์ในด้านต่าง ๆ เช่น ช่วยในการคาดการณ์และเฝ้าระวังในเรื่องความมั่นคงทางอาหาร ช่วยในการหาสาเหตุของการไม่สามารถเข้าถึงอาหารได้อย่างเพียงพอ ช่วยกำหนดกลุ่มเป้าหมายที่จะให้ความช่วยเหลือ นอกจากนี้ ยังช่วยประเมินโครงการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับ ความมั่นคงทางอาหารได้ด้วย

การพัฒนาที่ผ่านมา มี 3 ประเด็นหลัก คือ ประการแรก การเปลี่ยนจากการวัดความพอเพียงของอาหารมาสู่ความสามารถในการเข้าถึงอาหารด้วย ดังนั้น การเข้าถึงอาหารจึงเกี่ยวข้องกับตัวแปรทางด้านเศรษฐกิจและสังคมมากขึ้น เช่น รายได้ โครงการของรัฐ เป็นต้น ประการที่สอง การเปลี่ยนจากการวัดมูลค่าทางตัวเงินมาเป็นการวัดที่อยู่บนพื้นฐานความรู้สึก การรับรู้หรือประสบการณ์ของครัวเรือนมากขึ้น ประการที่สาม การวัดที่ผ่านมาส่วนใหญ่จะใช้ดัชนีตัวแทน (Proxy) เช่น รายได้ ทรัพย์สิน เป็นต้น จึงได้มีการปรับเปลี่ยนมาสู่ดัชนีปัจจัยพื้นฐานที่วัดความมั่นคงทางอาหารโดยตรง ตัวอย่างเช่น กรณีครัวเรือนปลูกพืชอาหารกินเอง ดัชนีตัวแทนก็ไม่สามารถจะวัดได้ระยะหลังจึงมีการพัฒนาดัชนีในเชิงคุณภาพมากขึ้น

สาเหตุความ (ไม่) มั่นคงทางอาหาร

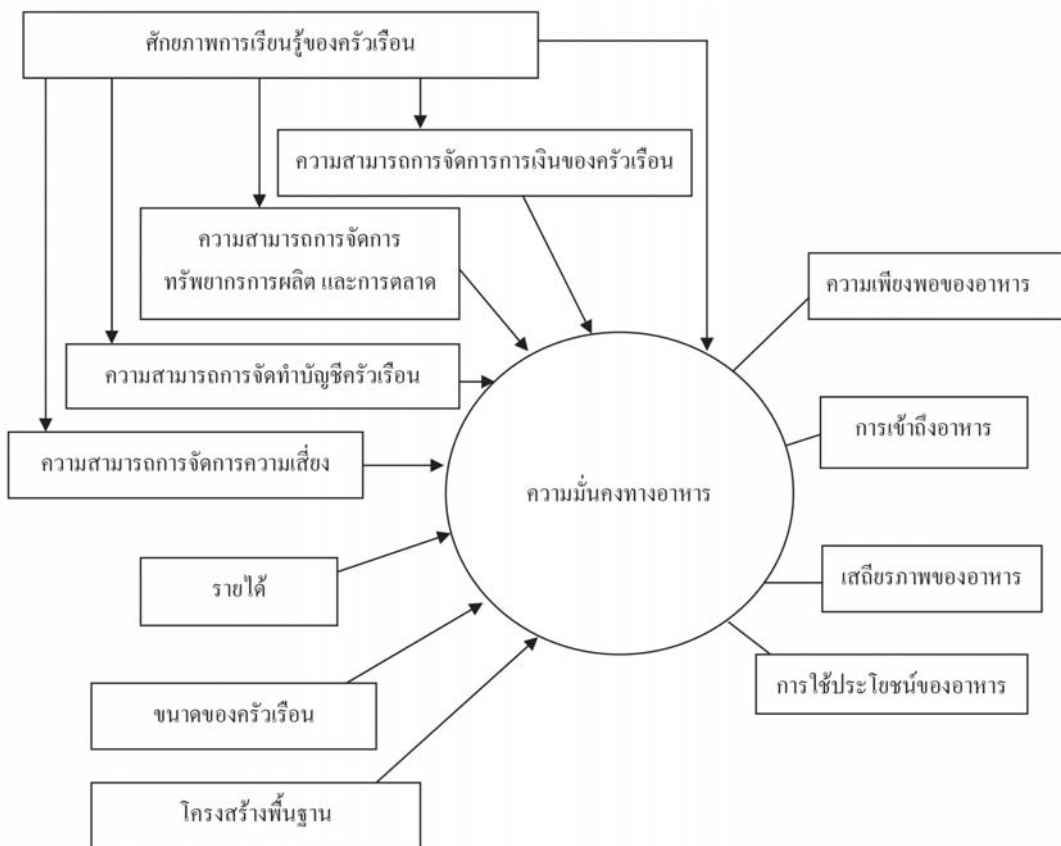
นอกจากการศึกษาถึงดัชนีการวัดความมั่นคงทางอาหารแล้ว ยังมีการศึกษาปัจจัยที่กำหนดความมั่นคงทางอาหาร พบว่า มีทั้งปัจจัยทางด้านอุปสงค์และอุปทาน และพบว่าปัจจัยทางด้านอุปทานนั้นมีอิทธิพลมากกว่าด้านอุปสงค์ (Holden et al., 2005) ปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อความมั่นคงทางอาหาร สามารถแบ่งเป็นด้านต่าง ๆ ดังนี้

ด้านการเงิน ได้แก่ รายได้ ทรัพย์สิน (Webb et al., 2006) ราคาอาหาร (Wang, 2010) รายได้นอกฟาร์ม (Babatunde and Qaim, 2010)

ด้านกระบวนการ ได้แก่ การบริหารเงินในการซื้ออาหาร (Radermacher et al., 2010; Derrickson et al., 2002) การทำฟาร์มแบบยังชีพ (Subsistence Farming) (Baiphethi and Jacobs, 2009; Stage and Rekve, 1998)

ด้านประชากรศาสตร์ สังคม เศรษฐกิจ การเมือง สิ่งแวดล้อม สถาบัน ได้แก่ ภัยทางธรรมชาติ (Wang, 2010; Devereux, 2007) ระบบชลประทาน (Hanjira and Qureshi, 2010)

การทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องข้างต้นจะเห็นว่า หากพิจารณาศึกษาปัจจัยด้านกระบวนการซึ่งผู้ศึกษามุ่งเน้น คือ ความสามารถในการจัดการครัวเรือน ได้แก่ ความสามารถการจัดการการเงินของครัวเรือน ความสามารถการจัดการทรัพยากรการผลิตและการตลาด ความสามารถการจัดทำบัญชีครัวเรือน ความสามารถการจัดการความเสี่ยง และศักยภาพการเรียนรู้ของครัวเรือน จะช่วยให้แก้ไขปัญหาความไม่มั่นคงทางอาหารได้ดีขึ้นและยังสามารถจัดลำดับความสำคัญของปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความมั่นคงทางอาหารเพื่อใช้ในการวางแผนและการบริหารจัดการด้านความมั่นคงทางอาหารต่อไป โดยผู้ศึกษาได้กำหนดกรอบแนวคิดและสมมติฐานของความสัมพันธ์ ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1: กรอบแนวคิดที่ใช้ในการศึกษา

กรอบแนวคิดและสมมติฐานความสัมพันธ์ที่ใช้ในการศึกษา ดังแสดงในภาพที่ 1 ประกอบด้วยตัวแปรความมั่นคงทางอาหารโดยมีองค์ประกอบ คือ ความเพียงพอของอาหาร การเข้าถึงอาหาร เสถียรภาพของอาหาร ความปลอดภัยของอาหาร และปัจจัยเชิงสาเหตุที่มีอิทธิพลต่อความมั่นคงทางอาหาร ประกอบด้วย ความสามารถในการจัดการครัวเรือน สถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน โครงสร้างพื้นฐาน ศักยภาพการเรียนรู้ โดยมีนิยามคำศัพท์ที่ใช้ในการศึกษา ดังนี้

1) ความสามารถในการจัดการครัวเรือน หมายถึง ความสามารถในการจัดการทรัพยากรของครัวเรือนที่สามารถบรรลุตามวัตถุประสงค์ มีการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่ามีกระบวนการที่มีมาตรฐาน ถูกต้อง ใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมที่เหมาะสม ผลผลิตที่ได้มีคุณภาพ โดยมีองค์ประกอบดังนี้

1.1) ความสามารถในการจัดการการเงินของครัวเรือน หมายถึง การจัดการกระแสเงินไหลเข้าและไหลออกของครัวเรือนให้บรรลุผลตามวัตถุประสงค์ ประกอบด้วย การตั้งเป้าหมายทั้งระยะสั้นและระยะยาวเพื่อจะได้จัดสรรเงินรายได้ของครอบครัวอย่างชัดเจน การประมาณรายได้เพื่อให้ครอบครัวทราบถึงค่าใช้จ่ายที่ต้องจ่ายทั้งในระยะสั้นและระยะยาวเพื่อวางแผนการใช้จ่ายเงินของครอบครัวอย่างรอบคอบ การทำแผนรายจ่ายหรือการวางแผนงบประมาณในการใช้จ่ายเงินในอนาคตของครอบครัว การดำเนินการตามแผน การประเมินผลการจัดการเงิน

1.2) ความสามารถในการจัดการการผลิตและการตลาด หมายถึง ครัวเรือนมีการวางแผนและจัดหาแหล่งเงินทุน วัตถุดิบ แรงงาน เครื่องจักร และปัจจัยการผลิตอื่น ๆ ที่มีต้นทุนต่ำเพื่อใช้ในการผลิตสินค้า มีการเข้าร่วมในเครือข่ายด้านการผลิตและการตลาดกับกลุ่มการผลิตต่าง ๆ อย่างสม่ำเสมอ มีการกำหนดตารางกิจกรรมในการผลิตเพื่อให้สามารถทำงานได้ตามแผนการผลิตที่วางไว้ ใช้วิธีการผลิตที่ทำให้เกิดการประหยัดต้นทุนและเป็นผลดีต่อสิ่งแวดล้อม เช่น เกษตรผสมผสาน เกษตรอินทรีย์ เกษตรกรรมยั่งยืน เป็นต้น มีการวิเคราะห์และประเมินแล้วว่าผลผลิตที่ผลิตขึ้นมาแล้วสามารถขายได้ และมีโอกาสทำกำไร มีการคำนวณต้นทุน เพื่อกำหนดราคาขาย และศึกษาราคาที่รับซื้อจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ มีการศึกษาหาช่องทางการจัดจำหน่ายผลผลิตของตนไปยังแหล่งต่าง ๆ

1.3) ความสามารถในการจัดทำบัญชีครัวเรือน หมายถึง ครัวเรือนมีการบันทึกรายรับ-รายจ่ายอย่างสม่ำเสมอตามแบบฟอร์มการบันทึกบัญชีครัวเรือนที่เป็นมาตรฐาน สามารถจัดทำบัญชีครัวเรือนได้อย่างถูกต้อง ครัวเรือนขอคำแนะนำจากผู้รู้ในการทำบัญชีครัวเรือนอย่างสม่ำเสมอเมื่อประสบปัญหาในการจัดทำบัญชี ครัวเรือนได้รับการฝึกอบรมความรู้ในการจัดทำบัญชีครัวเรือน สมาชิกในครัวเรือนมีความรู้ความเข้าใจในการทำบัญชีครัวเรือน และสามารถทำบัญชีครัวเรือนแทนกันได้

1.4) ความสามารถในการจัดการความเสี่ยง หมายถึง ครัวเรือนมีการระบุความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นกับครัวเรือน มีการประเมินความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นเพื่อจัดลำดับความเสี่ยงที่มีความสำคัญ

เป็นลำดับต้น ๆ มีวิธีการจัดการหรือแผนรองรับความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นได้ในอนาคต มีการประเมินผล การจัดการกับความเสี่ยงเพื่อนำมาแก้ไข ปรับปรุง ในการวางแผนความเสี่ยงในอนาคต

2) สถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน ได้แก่ ขนาดของครัวเรือน และรายได้

3) โครงสร้างพื้นฐาน ได้แก่ การเข้าถึงและความพอเพียงของโครงสร้างพื้นฐานของชุมชน เช่น ระบบชลประทาน การคมนาคมขนส่ง แหล่งน้ำ เป็นต้น

4) ความมั่นคงทางอาหาร มีความหมายแบ่งเป็น 4 องค์ประกอบ ดังนี้ (Prachason, Sajin (2009: 7) ดังนี้

4.1) ความพอเพียง หมายถึง ความพอเพียงของปริมาณอาหารในคุณภาพที่เหมาะสม ซึ่งอาจได้มาจากการผลิตภายในประเทศหรือการนำเข้า รวมถึงความช่วยเหลือทางอาหาร

4.2) การเข้าถึง หมายถึง การเข้าถึงทรัพยากรที่พอเพียงของบุคคลเพื่อได้มาซึ่งอาหารที่เหมาะสมและมีโภชนาการ ทรัพยากรที่ว่าหมายถึงความถึงความสามารถของบุคคลที่จะกำหนด ควบคุมกลุ่มสินค้าหนึ่ง ๆ ได้ภายใต้บริบททางกฎหมาย การเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของชุมชน ที่บุคคลอาศัยอยู่ และรวมถึงสิทธิตามประเพณี เช่น การเข้าถึงทรัพยากรส่วนรวมของชุมชน

4.3) การใช้ประโยชน์ หมายถึง การใช้ประโยชน์ด้านอาหารผ่านอาหารที่เพียงพอ น้ำสะอาดและการรักษาสุขภาพและสุขอนามัยเพื่อที่จะเข้าถึงภาวะความเป็นอยู่ที่ดีทางโภชนาการ ซึ่งความต้องการทางกายภาพทั้งหมดได้รับการตอบสนอง โดยนัยนี้ จึงสัมพันธ์กับปัจจัยนำเข้าที่ไม่ใช่ อาหารด้วย

4.4) เสถียรภาพ หมายถึง การมีเสถียรภาพทางอาหาร ประชาชน ครัวเรือน และบุคคล จะต้องเข้าถึงอาหารที่เพียงพอตลอดเวลา ไม่ต้องเสี่ยงกับการไม่เข้าถึงอาหารอันเป็นผลมาจากวิกฤติ ที่เกิดขึ้นอย่างกะทันหัน (เช่น วิกฤตทางเศรษฐกิจหรือสภาพภูมิอากาศ) หรือเหตุการณ์ที่เป็นไป ตามวงจร เช่น ภาวะความไม่มั่นคงทางอาหารตามฤดูกาล ในความหมายนี้ จึงครอบคลุมถึงทั้งมิติ ความพอเพียงและการเข้าถึงอาหาร

5) ศักยภาพการเรียนรู้ของครัวเรือน หมายถึง สมาชิกในครัวเรือนส่วนใหญ่มีผู้จบการศึกษา ตั้งแต่ระดับมัธยมปลาย ส่งเสริมให้สมาชิกเข้ารับการศึกษา ฝึกอบรมด้านต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อ การใช้ชีวิตประจำวัน มีการแบ่งปันความรู้กับครัวเรือนอื่น มีการจดบันทึกความรู้ จัดเก็บความรู้ที่ได้รับ และแบ่งปันความรู้กับบุคคลอื่น มีการแสวงหาความรู้ด้านต่าง ๆ เช่น สุขภาพอนามัย ข้อมูลข่าวสาร ทางราชการ/หน่วยงานต่าง ๆ และติดตามข้อมูลต่าง ๆ จากสื่อต่าง ๆ นำมาปรับใช้กับครัวเรือน

วิธีการศึกษา

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร (Population) ที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ ครั้วเรือนเกษตรกรในเขตพื้นที่สำนักงานการปฏิรูปที่ดินในจังหวัดมหาสารคาม 11 อำเภอ จำนวน 16,865 ครั้วเรือน (สำนักงานการปฏิรูปที่ดินจังหวัดมหาสารคาม, 2552)

กลุ่มตัวอย่าง (Sample) ที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ ครั้วเรือนเกษตรกรในเขตพื้นที่สำนักงานการปฏิรูปที่ดินในจังหวัดมหาสารคาม จำนวน 630 ครั้วเรือน โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (Random Sampling) และกำหนดสัดส่วนตามจำนวนในแต่ละอำเภอ โดยมีปรับจำนวนที่เก็บในแต่ละอำเภอเพื่อให้ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวนมากพอสำหรับการวิเคราะห์สมการโครงสร้าง ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1: จำนวนประชากรและกลุ่มตัวอย่างครั้วเรือนเกษตรกรในเขตพื้นที่การปฏิรูปที่ดินในจังหวัดมหาสารคาม

อำเภอ	ประชากร (ครั้วเรือน)	กลุ่มตัวอย่าง (ครั้วเรือน)	กลุ่มตัวอย่างเก็บจริง (ครั้วเรือน)
เมือง	2,500	56	60
บรบือ	3,062	68	70
โกสุมพิสัย	3,864	86	90
กุตุรง	2,646	59	60
นาเชือก	2,111	47	50
วาปีปทุม	232	5	50
กันทรวิชัย	1,054	24	50
เขียงยืน	283	6	50
ชื่นชม	408	9	50
นาตูน	598	13	50
ยาลี่สุราษฎร์	107	3	50
รวม	16,865	376	630

ภายหลังได้จัดเก็บแบบสอบถามแล้ว แบบสอบถามที่มีความสมบูรณ์ที่นำมาใช้ในการวิเคราะห์คือ 595 ตัวอย่าง

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้เป็นแบบสอบถามซึ่งสร้างตามวัตถุประสงค์และกรอบแนวคิดที่กำหนดขึ้น การวัดความมั่นคงทางอาหาร ความสามารถในการจัดการครัวเรือน ลักษณะแบบสอบถามเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale)

การสร้างและพัฒนาเครื่องมือ

การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้ศึกษาได้ดำเนินการศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงทางอาหาร ดัชนีวัดความมั่นคงทางอาหาร ปัจจัยกำหนดความมั่นคงทางอาหาร ความสามารถในการจัดทำบัญชีครัวเรือน และข้อคำถามในแบบสอบถามและค่าที่แสดงถึงคุณภาพของข้อคำถามและแบบสอบถามของการศึกษา เกณฑ์ที่ใช้พิจารณา คือ ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม มากกว่าหรือเท่ากับ 0.60 ซึ่งมีความเชื่อมั่นในระดับปานกลาง (Nunnally, 1978: 245) และค่าอำนาจจำแนกมากกว่าหรือเท่ากับ 0.30 ซึ่งถือว่าอยู่ในระดับดี (Ebel and Frisbie, 1986: 71) จะพบว่า ข้อคำถามในเรื่องการเข้าถึงโครงสร้างพื้นฐาน ข้อที่ 1 และ 6 นั้นมีค่าอำนาจจำแนกน้อยกว่า 0.30 จึงตัดข้อคำถามดังกล่าวออกไป ซึ่งทำให้ค่าความเชื่อมั่นด้านนี้เพิ่มขึ้นเป็น 0.72 ทำนองเดียวกันกรณีการเข้าถึงอาหาร ตัดข้อ 2 และ 3 ออกซึ่งทำให้ค่าความเชื่อมั่นด้านนี้เพิ่มขึ้นเป็น 0.71 ดังแสดงในภาคผนวก

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้ดำเนินการจัดทำแบบสอบถามตามจำนวนกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา พร้อมกับตรวจสอบความถูกต้อง ครบถ้วน และความสมบูรณ์ของแบบสอบถาม ดำเนินการจัดเก็บข้อมูลโดยการลงพื้นที่สัมภาษณ์ตามกลุ่มตัวอย่าง ตรวจสอบความถูกต้องและความครบถ้วนของการเก็บข้อมูลก่อนนำไปวิเคราะห์

การจัดกระทำข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล และสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษามีขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูลที่รวบรวมได้จากแบบสอบถาม ดังนี้

1) การวิเคราะห์ข้อมูลความมั่นคงทางอาหาร ความสามารถในการจัดการครัวเรือน ใช้วิธีการประมวลผลทางสถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) โดยนำข้อมูลที่รวบรวมได้มาวิเคราะห์หาค่าสถิติซึ่งประกอบด้วย ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) โดยนำเสนอข้อมูล ในรูปแบบตารางควบคู่กับการบรรยายและสรุปผลการดำเนินการศึกษา ซึ่งกำหนดการให้คะแนนคำตอบของแบบสอบถาม ตั้งแต่ระดับพฤติกรรมบ่งชี้ที่สอดคล้องกับความคิดเห็นของครัวเรือนมากที่สุด กำหนดให้ 5 คะแนน จนถึงระดับพฤติกรรมบ่งชี้ที่สอดคล้อง

กับความคิดเห็นของครัวเรือนน้อยที่สุด กำหนดให้ 1 คะแนน จากนั้นดำเนินการหาค่าคะแนนเฉลี่ยของคำตอบแบบสอบถาม โดยมีเกณฑ์การแปลความหมาย ดังนี้

- ค่าเฉลี่ย 4.20-5.00 หมายถึง มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด
- ค่าเฉลี่ย 3.40-4.19 หมายถึง มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก
- ค่าเฉลี่ย 2.60-3.39 หมายถึง มีความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง
- ค่าเฉลี่ย 1.80-2.59 หมายถึง มีความคิดเห็นอยู่ในระดับน้อย
- ค่าเฉลี่ย 1.00-1.79 หมายถึง มีความคิดเห็นอยู่ในระดับน้อยที่สุด

2) การเปรียบเทียบความสามารถในการจัดการครัวเรือนแตกต่างกัน มีความมั่นคงทางอาหารแตกต่างกัน ใช้สถิติทดสอบ t-test โดยความสามารถในการจัดการครัวเรือนแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มคือ กลุ่มที่มีความสามารถในการจัดการครัวเรือนระดับสูงมีค่าคะแนนเฉลี่ยตั้งแต่ 2.51 และระดับต่ำมีค่าคะแนนเฉลี่ยน้อยกว่า 2.51

3) การทดสอบผลกระทบของความสามารถในการจัดการครัวเรือนกับความมั่นคงทางอาหาร และผลกระทบศักยภาพการเรียนรู้ของครัวเรือนที่มีต่อความสามารถในการจัดการครัวเรือน โดยใช้การวิเคราะห์ CFA (Confirm Factor Analysis) และการวิเคราะห์สมการโครงสร้าง (Structural Equation Modeling: SEM)

ผลการศึกษา

ผลการศึกษาความมั่นคงทางอาหาร ความสามารถในการจัดการครัวเรือน การเปรียบเทียบความสามารถในการจัดการครัวเรือนแตกต่างกัน มีความมั่นคงทางอาหารแตกต่างกัน และการทดสอบผลกระทบของความสามารถในการจัดการครัวเรือนกับความมั่นคงทางอาหาร และผลกระทบศักยภาพการเรียนรู้ของครัวเรือนที่มีต่อความสามารถในการจัดการครัวเรือน ดังแสดงในตารางที่ 2-5 และภาพที่ 2 ตามลำดับ ดังนี้

ตารางที่ 2: ความมั่นคงทางอาหาร

ความมั่นคงทางอาหาร	\bar{X}	S.D.	ระดับความคิดเห็น
1. ความเพียงพอของอาหาร	4.3777	0.5820	มากที่สุด
2. การเข้าถึงอาหาร	3.9492	0.6174	มาก
3. เสถียรภาพของอาหาร	3.5008	0.8397	มาก
4. การใช้ประโยชน์ของอาหาร	4.2987	0.6712	มากที่สุด
โดยรวม	4.0316	0.5001	มาก

จากตารางที่ 2 พบว่า เกษตรกรมีความคิดเห็นเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหารโดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 4.0316$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน อยู่ในระดับมากที่สุด 2 ด้าน คือ ด้านความเพียงพอของอาหาร ($\bar{x} = 4.3777$) และด้านการใช้ประโยชน์จากอาหาร ($\bar{x} = 4.2987$) และอยู่ในระดับมาก 2 ด้าน คือ การเข้าถึงอาหาร ($\bar{x} = 3.9492$) และเสถียรภาพของอาหาร ($\bar{x} = 3.5008$)

ตารางที่ 3: ความสามารถในการจัดการครัวเรือน

ความสามารถในการจัดการครัวเรือน	X	S.D.	ระดับ ความคิดเห็น
1. ความสามารถในการจัดการการเงินของครัวเรือน	2.9340	0.9933	ปานกลาง
2. ความสามารถในการจัดการทรัพยากรการผลิตและการตลาดของครัวเรือน	2.9120	1.0367	ปานกลาง
3. ความสามารถในการจัดทำบัญชีครัวเรือน	2.0071	1.3560	น้อย
4. ความสามารถในการจัดการความเสี่ยง	2.9723	1.2244	ปานกลาง
โดยรวม	2.7063	0.9746	ปานกลาง

จากตารางที่ 3 พบว่า เกษตรกรมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีความสามารถในการจัดการครัวเรือนโดยรวม อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x} = 2.7063$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน อยู่ในระดับน้อย 1 ด้าน คือ ความสามารถในการจัดทำบัญชีครัวเรือน ($\bar{x} = 2.0071$) อยู่ในระดับปานกลาง 3 ด้าน โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ด้านความสามารถในการจัดการความเสี่ยง ($\bar{x} = 2.9723$) ด้านความสามารถในการจัดการการเงินของครัวเรือน ($\bar{x} = 2.9340$) และด้านความสามารถในการจัดการทรัพยากรการผลิต และการตลาดของครัวเรือน ($\bar{x} = 2.9120$)

ตารางที่ 4: การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของความคิดเห็นเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหารของเกษตรกร โดยรวมและเป็นรายด้านที่มีความสามารถในการจัดการครัวเรือนแตกต่างกัน

ความมั่นคงทางอาหาร	ความสามารถในการจัดการครัวเรือนระดับสูง			ความสามารถในการจัดการครัวเรือนระดับต่ำ			t	p-value
	\bar{X}	S.D.	N	\bar{X}	S.D.	N		
1. ความเพียงพอของอาหาร	4.45	0.48	141	4.36	0.61	454	1.819	0.070*
2. การเข้าถึงอาหาร	4.34	0.52	141	3.83	0.59	454	9.154	0.000***
3. เสถียรภาพของอาหาร	4.25	0.51	141	3.27	0.78	454	17.348	0.000***
4. การใช้ประโยชน์ของอาหาร	4.56	0.53	141	4.22	0.69	454	6.1498	0.000***
โดยรวม	4.40	0.44	141	3.92	0.46	454	10.901	0.000***

* มีนัยสำคัญทางสถิติระดับ 0.1 ** มีนัยสำคัญทางสถิติระดับ 0.05 *** มีนัยสำคัญทางสถิติระดับ 0.01

จากตารางที่ 4 พบว่า เกษตรกรที่มีความสามารถในการจัดการครัวเรือนแตกต่างกัน มีความมั่นคงทางอาหารโดยรวม และเป็นรายด้านแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยกลุ่มเกษตรกรที่มีความสามารถในการจัดการครัวเรือนระดับสูงมีความมั่นคงทางอาหารมากกว่ากลุ่มเกษตรกรที่มีความสามารถในการจัดการครัวเรือนระดับต่ำ

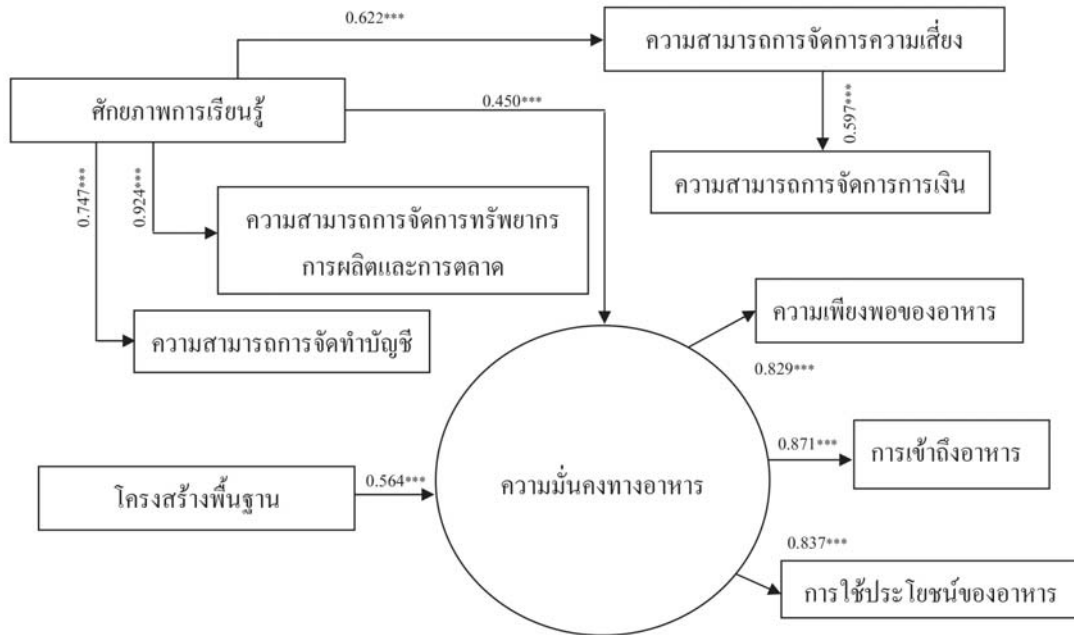
ตารางที่ 5: ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และสหสัมพันธ์ของตัวแปรที่ใช้ในการวิเคราะห์

ตัวแปร	\bar{X}	S.D.	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1. ความมั่นคงทางอาหาร (foodsec)	4.03	0.50	1								
2. ความสามารถในการจัดการการเงินของครัวเรือน (finall)	2.93	0.99	.375**	1							
3. ความสามารถในการจัดการทรัพยากรการผลิตและการตลาดของครัวเรือน (prodall)	2.91	1.04	.511**	.666**	1						
4. ความสามารถในการจัดทำบัญชีครัวเรือน (accall)	2.00	1.36	.472**	.533**	.687**	1					
5. ความสามารถในการจัดการความเสี่ยง (riskall)	2.97	1.22	.329**	.722**	.636**	.509**	1				
6. ศักยภาพการเรียนรู้ของครัวเรือน (learning)	3.24	1.05	.472**	.460**	.726**	.633**	.459**	1			
7. การเข้าถึงโครงสร้างพื้นฐาน (structure)	4.22	0.54	.461**	.176**	.150**	.231**	.162**	.077	1		
8. ขนาดของครัวเรือน (hhs)	2.57	1.12	-.002	.091*	.194**	.176**	.114**	.195**	-.110**	1	
9. รายได้ของครัวเรือน (Inincall)	11.03	0.79	.294**	.284**	.288**	.277**	.241**	.340**	.290**	.071	1

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

จากตารางที่ 5 พบว่า องค์ประกอบของความมั่นคงทางอาหารมีค่าเฉลี่ย 4.0316 องค์ประกอบความสามารถในการจัดการครัวเรือนมีค่าเฉลี่ยตั้งแต่ 2.0071-2.9723 การเข้าถึงโครงสร้างพื้นฐานมีค่าเฉลี่ย 4.22 ขนาดของครัวเรือนประมาณ 3 คนต่อครัวเรือน

ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ขององค์ประกอบของความสามารถในการจัดการครัวเรือน ศักยภาพ การเรียนรู้ของครัวเรือน โครงสร้างพื้นฐาน รายได้ของครัวเรือน มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับความมั่นคง ทางอาหารอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และศักยภาพการเรียนรู้ของครัวเรือนมีความสัมพันธ์เชิงบวก กับความสามารถในการจัดการครัวเรือนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

*** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

ภาพที่ 2: ผลการวิเคราะห์สมการโครงสร้าง (SEM)

จากภาพที่ 2 เมื่อมีการปรับโมเดลที่เหมาะสมแล้ว พบว่า ค่าสถิติของสมการโครงสร้างแต่ละค่า นั้นมีความเหมาะสม กล่าวคือ CMIN/df=1.548 มีค่าน้อยกว่า 3 GFI=0.936 มีค่ามากกว่า 0.90 CFI=0.986 มีค่ามากกว่า 0.95 RMR=0.073 มีค่าน้อยกว่า 0.08 และ RMSEA=0.030 มีค่าน้อยกว่า 0.06

เมื่อพิจารณาค่าสัมประสิทธิ์ของสมการโครงสร้างแล้ว พบว่า ปัจจัยที่มีความสำคัญต่อความมั่นคงทางอาหารตามลำดับ ดังนี้

การเข้าถึงโครงสร้างพื้นฐาน (0.564) ได้แก่ ครัวเรือนสามารถเข้าถึงระบบการแจกจ่ายใช้ไฟฟ้าของภาครัฐ (0.723) ได้รับการศึกษาจากภาครัฐอย่างเพียงพอและสามารถเข้าถึงระบบการศึกษาได้ง่าย (0.697) สามารถเข้าถึงและใช้แหล่งน้ำจากระบบชลประทานเพื่อการบริโภคและการผลิตได้อย่างพอเพียง (0.656)

ศักยภาพในการเรียนรู้ของครัวเรือน (0.450) ได้แก่ ครัวเรือนมีการจัดบันทึกความรู้ จัดเก็บความรู้ที่ได้รับ และแบ่งปันความรู้กับบุคคลอื่นอยู่เสมอ (0.809) สมาชิกในครัวเรือนส่วนใหญ่มีผู้จบการศึกษาตั้งแต่ระดับมัธยมปลาย (0.758) ครัวเรือนมีการแสวงหาความรู้ด้านต่าง ๆ เช่น สุขภาพอนามัย ข้อมูลข่าวสารทางราชการ/หน่วยงานต่าง ๆ และติดตามข้อมูลต่าง ๆ จากสื่อต่าง ๆ นำมาปรับใช้กับครัวเรือนอย่างสม่ำเสมอ (0.712) ครัวเรือนมีการแบ่งปันความรู้กับครัวเรือนอื่นอยู่เสมอ (0.676) ครัวเรือนส่งเสริมให้สมาชิกเข้ารับการศึกษ ฝึกอบรมด้านต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการใช้ชีวิตประจำวันและการผลิตของครอบครัว (0.633)

ด้านความมั่นคงทางอาหารมีองค์ประกอบที่สำคัญตามลำดับ ดังนี้

การเข้าถึงอาหาร (0.871) ได้แก่ ครัวเรือนสามารถซื้ออาหารที่ไม่ได้ผลิตเองได้จากแหล่งชุมชนของตน หรือตลาดบริเวณใกล้เคียง (0.727) ครัวเรือนสามารถเข้าถึงแหล่งทรัพยากรในการผลิตอาหารของชุมชนได้โดยง่าย (0.750)

การใช้ประโยชน์ของอาหาร (0.837) ได้แก่ ครัวเรือนมีการเข้าถึง และใช้น้ำจากแหล่งน้ำที่สะอาดในการนำมาประกอบอาหาร (0.897) ครัวเรือนเข้าใจและรู้วิธีการปรุงอาหารอย่างเหมาะสม เช่น การเลือกวัตถุดิบที่ดี การเตรียมอาหารที่สะอาดและปลอดภัย (0.881) ครัวเรือนมีเกณฑ์ในการเลือกซื้อ บริโภคอาหารที่มีความสะอาดและปลอดภัยโดยผ่านระบบการผลิตที่ดี ปราศจากสารเคมีตกค้าง (0.831) ครัวเรือนเลือกผลิต ซื้อ และบริโภคอาหารให้ครบตามหลักโภชนาการ มีความหลากหลายของชนิดอาหาร ไม่บริโภคอาหารชนิดเดียวซ้ำ ๆ (0.804)

ความเพียงพอของอาหาร (0.829) ได้แก่ ครัวเรือนมีการเข้าถึงปัจจัยการผลิตที่ถึงพร้อม ได้แก่ ทรัพยากร ที่ดิน น้ำ ป่าไม้ แรงงาน และเมล็ดพันธุ์ (0.685) ครัวเรือนมีพื้นที่ทำกินโดยแบ่งเป็นพื้นที่ที่ใช้เพื่อการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์เพื่อบริโภคในครัวเรือน (0.624) ครัวเรือนสามารถผลิตอาหารที่มีปริมาณและคุณภาพไว้บริโภคเองได้ตลอดทั้งปี มากกว่าซื้อจากตลาดหรือเก็บจากแหล่งธรรมชาติ (0.622)

สรุปและอภิปราย

1. ความมั่นคงทางอาหาร ด้านความเพียงพอของอาหารและการใช้ประโยชน์ของอาหาร มีค่ามากที่สุด กล่าวคือ มีระดับคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 4.38 และ 4.30 หรือ ร้อยละ 87.60 และ ร้อยละ 86.00 อาจจะเป็นเนื่องมาจากเกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีวัฒนธรรมทางด้านอาหารที่มีความหลากหลายและสามารถใช้ประโยชน์จากอาหารที่มีอยู่ในท้องถิ่นได้โดยไม่ขัดสน แต่อย่างไรก็ตาม ความมั่นคงทางด้านอาหาร ด้านการเข้าถึงอาหาร และด้านเสถียรภาพของอาหารนั้นมีระดับคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 3.95 และ 3.50 หรือ ร้อยละ 79 และ ร้อยละ 70 ตามลำดับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านเสถียรภาพของอาหารนั้นมีค่าต่ำที่สุดในบรรดาด้านอื่น ๆ เนื่องจากว่าเสถียรภาพของอาหาร

ตามที่นิยามไว้ นั้นเป็นเรื่องของภูมิคุ้มกันที่เกษตรกรอาจจะ มีน้อย ได้แก่ ความเสี่ยงกับวิกฤติที่อาจจะเกิดขึ้นอย่างกะทันหัน เช่น วิกฤติทางเศรษฐกิจหรือสภาพภูมิอากาศ ครัวเรือนมีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนไม่เหมาะสมกับการฟื้นตัวของทรัพยากรธรรมชาติ ครัวเรือนมีขนาดการจัดระบบไร่นาครบวงจร ครัวเรือนเป็นสมาชิกกลุ่ม สมาคม สมาพันธ์ สหพันธ์ หรือองค์กรทางด้านการเกษตร อันเป็นประโยชน์แต่อาจจะขาดการได้รับความช่วยเหลือด้านอาหารยามขาดแคลนและมีอำนาจในการต่อราคาผลผลิตน้อย นอกจากนี้ ครัวเรือนยังขาดแหล่งศูนย์เรียนรู้ในพื้นที่ที่จะให้ข้อมูลทางการเกษตรแก่เกษตรกร การใช้ประโยชน์อาหาร และอื่น ๆ เพื่อเท่าทันการเปลี่ยนแปลงที่อาจเกิดขึ้น

2. ความสามารถในการจัดการครัวเรือนในภาพรวมนั้นค่อนข้างต่ำ คือ มีค่าคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 2.71 หรือ ร้อยละ 54.20 ไม่ว่าจะเป็นด้านการจัดการการเงิน ด้านการจัดการทรัพยากรการผลิตและการตลาด ด้านการจัดการความเสี่ยง และที่มีค่าต่ำที่สุด คือ ด้านการจัดทำบัญชีครัวเรือน มีค่าคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 2.00 หรือ ร้อยละ 40 เท่านั้น อาจจะเนื่องมาจากเกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นั้นมีระดับการศึกษาเพียงชั้นประถมศึกษาจึงทำให้ความรู้ที่จะนำมาประยุกต์ใช้นั้นมีข้อจำกัด และอีกนัยหนึ่ง ก็คือ หากจะประเมินนโยบายที่รัฐหรือหน่วยงานที่ส่งเสริมให้เกษตรกรทำบัญชีครัวเรือนนั้นก็จะเห็นว่าไม่ประสบความสำเร็จมากนัก ดังนั้น การให้ความรู้จึงเป็นสิ่งสำคัญและทำอย่างต่อเนื่องและมีการติดตามผลอย่างใกล้ชิด

3. กลุ่มครัวเรือนที่มีความสามารถในการจัดการครัวเรือนที่สูงกว่าจะมีความมั่นคงทางอาหารโดยรวมทุกด้านและเป็นรายด้านสูงกว่ากลุ่มครัวเรือนที่มีความสามารถในการจัดการครัวเรือนระดับต่ำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านเสถียรภาพของอาหารที่สองกลุ่มมีความแตกต่างกันมากที่สุด นั้นหมายความว่าเกษตรกรที่มีความสามารถในการจัดการครัวเรือนสูงมีความสามารถที่จะสร้างภูมิคุ้มกันหรือการสร้างเสถียรภาพทางอาหารให้กับครอบครัวของตนได้ดีกว่า

4. ปัจจัยที่มีความสำคัญต่อความมั่นคงทางอาหาร คือ โครงสร้างพื้นฐาน ได้แก่ ครัวเรือนสามารถเข้าถึงระบบการแจกจ่ายใช้ไฟฟ้าของภาครัฐ ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ Holden et al. (2005) ที่ว่าปัจจัยทางด้านอุปทานนั้นมีความสำคัญมากกว่าด้านอุปสงค์ และอาจจะเนื่องมาจากปัจจุบันโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ ในชุมชนนั้นได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐได้อย่างทั่วถึง การมีโครงสร้างพื้นฐานที่ดีไม่ว่าจะเป็นเรื่อง ถนน หนทาง สาธารณูปโภค การศึกษา จะเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยสนับสนุนความสามารถในการจัดการครัวเรือนของเกษตรกรและจะส่งผลไปยังความมั่นคงทางอาหารที่สูงขึ้น ด้านศักยภาพในการเรียนรู้ของครัวเรือน ได้แก่ ครัวเรือนมีการจดบันทึกความรู้ จัดเก็บความรู้ที่ได้รับ และแบ่งปันความรู้กับบุคคลอื่นอยู่เสมอ ดังนั้น การเรียนรู้จึงมีความสำคัญที่จะช่วยให้ความสามารถทางการจัดการของเกษตรกรในด้านต่าง ๆ มีศักยภาพที่สูงขึ้นด้วย ซึ่งจะช่วยให้ความมั่นคงทางอาหารมีมากขึ้น สิ่งที่น่าสังเกต คือ รายได้ของครัวเรือนตามที่ได้ตั้งสมมติฐานในภาพที่ 1 นั้นไม่มีผลต่อความมั่นคงทางอาหารโดยตรงซึ่งขัดแย้งกับการศึกษาของ Webb et al. (2006)

อาจจะเป็นเพราะว่ารายได้ที่ได้นั้นได้นำมาใช้ในเรื่องการผลิตของเกษตรกรซึ่งเป็นผลทางอ้อมมากกว่าที่จะส่งผลโดยตรงต่อความมั่นคงทางอาหาร

ข้อเสนอแนะ

1. เนื่องจากว่าเสถียรภาพของอาหารซึ่งเป็นหนึ่งในความมั่นคงทางอาหารที่มีค่าค่อนข้างต่ำ ดังนั้น รัฐบาลควรจะเน้นนโยบายเชิงพื้นที่ในด้านต่าง ๆ เพื่อสร้างเสถียรภาพของอาหาร ดังนี้

1.1 การป้องกันความเสี่ยงกับวิกฤติที่อาจจะเกิดขึ้นอย่างกะทันหันต่อเกษตรกร เช่น วิกฤติทางเศรษฐกิจหรือสภาพภูมิอากาศ

1.2 หน่วยงานระดับท้องถิ่นควรมีการตกลงร่วมกันกับสมาชิกในชุมชนของตนในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนให้เหมาะสมกับการฟื้นตัวของทรัพยากรธรรมชาติ

1.3 หน่วยงานรัฐด้านการเกษตรควรส่งเสริมมุ่งเน้นให้เกษตรกรมีการจัดระบบไร่นาครบวงจร มีการรวมกลุ่มที่เข้มแข็งและต่อเนื่องสร้างอำนาจในการต่อรองราคาผลผลิต และสร้างศูนย์การเรียนรู้ในพื้นที่ที่จะให้ข้อมูลด้านการเกษตรและอื่น ๆ เพื่อเท่าทันการเปลี่ยนแปลงที่อาจเกิดขึ้น

2. ศักยภาพในการเรียนรู้ของครัวเรือนมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งซึ่งเป็นปัจจัยภายในของเกษตรกรเอง ส่วนปัจจัยด้านโครงสร้างพื้นฐานก็เป็นปัจจัยภายนอกที่มีส่วนสำคัญต่อความมั่นคงทางอาหารเช่นกัน ดังนั้น ภาครัฐและผู้ที่มีส่วนที่เกี่ยวข้องจึงควรได้เร่งรัดในการให้ความรู้แก่เกษตรกรที่ตรงจุด และนำองค์ความรู้ด้านการจัดการความรู้มาสู่เกษตรกร เพื่อให้มีความสามารถในการจัดการด้านต่าง ๆ มากขึ้น ได้แก่ การจัดทำบัญชีครัวเรือน การจัดการการผลิตและการตลาด การจัดการด้านการเงิน และการจัดการความเสี่ยง โดยเฉพาะอย่างยิ่งจังหวัดมหาสารคามนั้นเป็นเมืองการศึกษาที่มีสถาบันการศึกษาจำนวนมากที่จะเป็นแรงกำลังสำคัญในการนำองค์ความรู้สู่ชุมชนเพื่อให้เกษตรกรมีความมั่นคงทางอาหารสูงขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- Agricultural Land Reform Office. (2009). *Annual Report*. Maha Sarakham: Apichart Press.
- Babatunde, R.O. and Qaim, M. (2010). Impact of Off-Farm Income on Food Security and Nutrition in Nigeria. *Food Policy*, 35(4), 303-311.
- Baiphethi, M.N. and Jacobs, P.T. (2009). *The contribution of subsistence farming to food security in South Africa*. (March). Human Sciences Research Council (HSRC).
- Derrickson, J.P. (2002). Food Security Stakeholders in Hawaii: Perceptions of Food Security Monitoring. *Journal of Nutrition Education and Behavior* 34(2), 72-84.
- Devereux, S. (2007). The impact of droughts and floods on food security and policy options to alleviate negative effects. *Agricultural Economics*, 37(1), 47-58.
- Ebel, R.L. and Frisbie, D.A. (1986). *Essentials of Educational Measurement*. 4th ed. New Jersey: Prentice-Hall, Inc.
- FIVIMS. (2002). *Measurement and Assessment of Food Deprivation and Under Nutrition*. FAO, Rome.
- Hanjra, M.A. and Qureshi, M.E. (2010). Global water crisis and future food security in an era of climate change. *Food Policy*, 35(5), 365-377.
- Holden, S.T., Shiferaw, B. and Pender, J. (2005). Policy Analysis for Sustainable Land Management and Food Security – A Bio-economic Model with Market Imperfections. *Research Report 140*. International Food Policy Research Institute, Washington D.C.
- Maxwell, D., Caldwell, R. and Langworthy, M. (2008). Measuring Food Insecurity: Can an Indicator Based on Localized Coping Behaviors be Used to Compare Across Contexts?”. *Food Policy*, 33(6), 533-540.
- Ministry of Agriculture and Cooperatives. (2005). *The Results of the Thailand Analysis*. Retrieved October 10, 2008, from Website <http://www.asiafivims.net/thailand/fivims/analysis.htm>
- Nunnally, J. (1978). *Psychometric theory*. New York: MacGraw-Hill.
- Prachason, Sajin. (2009). *The Development of Food Security Indicators*. Sustainable Agriculture Foundation (Thailand).

- Radermacher, H., Feldman, S. and Bird, S. (2010). Food security in older Australians from different cultural backgrounds. *Journal of Nutrition, Education and Behavior*, 42(5), 328-336.
- Stage, O. and Rekve, P. (1998). Food Security and food self-sufficiency: The economic strategies of pesants in Eastern Ethiopia. *The European Journal of Development Research*, 10(1), 189-200.
- Wang, J. (2010). Food Security, Food Prices and Climate Change in China: a Dynamic Panel Data Analysis. *Agriculture and Agricultural Science Procedia*, 1, 321-324.
- Webb, P. (2006). Measuring Household Food Insecurity: *Why It's So Important and Yet So Difficult to Do*. *The Journal of Nutrition*, 136(5): 1404-1408.

ภาคผนวก

ตารางที่ 3: ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม และค่าอำนาจจำแนก

รายการ	ค่าอำนาจจำแนก	ค่าความเชื่อมั่น
ความเพียงพอของอาหาร (favail)		0.71
1. คริวเรือนมีการเข้าถึงปัจจัยการผลิตที่ถึงพร้อม ได้แก่ ทรัพยากรที่ดิน น้ำ ป่าไม้ แรงงาน และเมล็ดพันธุ์ (favail1)	.533	
2. คริวเรือนมีพื้นที่ทำกินโดยแบ่งเป็นพื้นที่ที่ใช้เพื่อการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์เพื่อบริโภคในครัวเรือน (favail2)	.480	
3. คริวเรือนสามารถผลิตอาหารที่มีปริมาณและคุณภาพไว้บริโภคเองได้ตลอดทั้งปี มากกว่าซื้อจากตลาดหรือเก็บจากแหล่งธรรมชาติ (favail3)	.569	
4. คริวเรือนมีการผลิตข้าวซึ่งเป็นอาหารหลักมากที่สุดของอาหารที่ผลิต ตามด้วยเนื้อสัตว์ ผัก และผลไม้ (favail4)	.449	
การเข้าถึงอาหาร (faccess)		0.45
1. คริวเรือนสามารถซื้ออาหารที่ไม่ได้ผลิตเองได้จากแหล่งชุมชนของตน หรือตลาดบริเวณใกล้เคียง (faccess1)	.320	
2. คริวเรือนสามารถแสวงหาแหล่งอาหารจากธรรมชาติในบริเวณพื้นที่ใกล้เคียง มีความหลากหลายทางชีวภาพ เช่น พืชท้องถิ่น สมุนไพร เห็ด หรือสัตว์ที่สามารถนำมาเป็นอาหารได้ (faccess2)	.282	
3. คริวเรือนสามารถหาซื้ออาหารจากแหล่งชุมชนของตนหรือตลาดบริเวณใกล้เคียงในราคาที่ไม่แพงมากนัก (faccess3)	.158	
4. คริวเรือนสามารถเข้าถึงแหล่งทรัพยากรในการผลิตอาหารของชุมชนได้โดยง่าย (faccess4)	.380	
เสถียรภาพของอาหาร (fstab)		0.78
1. คริวเรือนสามารถเข้าถึงอาหารได้อย่างเพียงพอตลอดเวลาโดยไม่ต้องเสี่ยงกับวิกฤติที่เกิดขึ้นอย่างกะทันหัน เช่น วิกฤติทางเศรษฐกิจหรือสภาพภูมิอากาศ (fstab1)	.467	
2. คริวเรือนมีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนอย่างพอเหมาะกับการฟื้นตัวของทรัพยากรธรรมชาติ เช่น การจับสัตว์น้ำในแหล่งน้ำธรรมชาติ (fstab2)	.374	

ตารางที่ 3: ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม และค่าอำนาจจำแนก (ต่อ)

รายการ	ค่าอำนาจจำแนก	ค่าความเชื่อมั่น
3. ครัวเรือนมีการจัดระบบไถนาครบวงจรที่สามารถมีอาหารบริโภคได้ตลอดปี (fstab3)	.688	
4. ครัวเรือนเป็นสมาชิกกลุ่ม สมาคม สมาพันธ์ สหพันธ์ หรือองค์กรทางด้านการเกษตรอันเป็นประโยชน์ เพื่อการได้รับความช่วยเหลือด้านอาหารยามขาดแคลน และมีอำนาจในการต่อราคาผลผลิต (fstab4)	.710	
5. ครัวเรือนมีแหล่งศูนย์เรียนรู้ในพื้นที่ที่จะให้ข้อมูลทางการเกษตร การใช้ประโยชน์ อาหาร และอื่น ๆ เพื่อเท่าทันการเปลี่ยนแปลงที่อาจเกิดขึ้น (fstab5)	.576	
การใช้ประโยชน์ของอาหาร (futil)		0.91
1. ครัวเรือนเลือกผลิต ซื้อและบริโภคอาหารให้ครบตามหลักโภชนาการ มีความหลากหลายของชนิดอาหาร ไม่บริโภคอาหารชนิดเดียวซ้ำ ๆ (futil1)	.757	
2. ครัวเรือนมีเกณฑ์ในการเลือกซื้อ บริโภคอาหารที่ีความสะอาดและปลอดภัยโดยผ่านระบบการผลิตที่ดี ปราศจากสารเคมีตกค้าง (futil2)	.774	
3. ครัวเรือนมีการเข้าถึง และใช้น้ำจากแหล่งน้ำที่สะอาดในการนำมาประกอบอาหาร (futil3)	.800	
4. ครัวเรือนเข้าใจและรู้วิธีการปรุงอาหารอย่างเหมาะสม เช่น การเลือกวัตถุดิบที่ดี การเตรียมอาหารที่สะอาดและปลอดภัย (futil4)	.851	
ความสามารถในการจัดการการเงินของครัวเรือน (finance)		0.92
1. ครัวเรือนมีการวางแผนการใช้เงินในระยะสั้น เช่น การใช้เงินในแต่ละเดือนเพื่อจะได้สมดุลงบประมาณ (fin1)	.774	
2. ครัวเรือนมีการวางแผนการใช้เงินในอนาคต เช่น การปลูกบ้านใหม่ หรือการเก็บเงินเพื่อส่งสมาชิกได้เรียนในระดับที่สูงขึ้น (fin2)	.700	
3. ครัวเรือนมีการประมาณรายได้ที่จะได้รับเพื่อให้ทราบถึงการใช้จ่ายที่ต้องจ่ายทั้งในระยะสั้นและระยะยาวเพื่อวางแผนการใช้เงินอย่างรอบคอบ (fin3)	.836	

ตารางที่ 3: ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม และค่าอำนาจจำแนก (ต่อ)

รายการ	ค่าอำนาจจำแนก	ค่าความเชื่อมั่น
4. คริวเรือ่นมีการแสวงหาเงินทุนเพื่อใช้ในกิจกรรมของคริวเรือ่นที่มีต้นทุนต่ำ เช่น เงินกู้เพื่อการบริโภคสินเชื่อเพื่อที่อยู่อาศัย เป็นต้น (fin4)	.480	
5. คริวเรือ่นกำหนดรายจ่ายที่ชัดเจนเป็นหมวดหมู่ เช่น รายจ่ายประจำ ได้แก่ รายการจ่ายที่ต้องจ่ายเป็นประจำในทุกเดือน รายจ่ายในการผลิตทางการเกษตร เป็นต้น (fin5)	.735	
6. คริวเรือ่นมีการวางแผนงบประมาณในการใช้จ่ายเงินในอนาคตของคริวเรือ่นเพื่อให้สมาชิกในคริวเรือ่นเข้าใจภาวะการเงินที่มีอยู่ทำให้สมาชิกร่วมกันระมัดระวังการใช้จ่ายมากขึ้น (fin6)	.772	
7. คริวเรือ่นสามารถดำเนินการตามแผนการใช้จ่ายเงิน และสามารถควบคุมการใช้จ่ายเงินเป็นไปตามแผนที่กำหนดไว้ (fin7)	.834	
8. คริวเรือ่นมีการทบทวน ประเมินผล การได้มาของเงิน และการใช้จ่ายเป็นไปตามเป้าหมายที่วางไว้หรือไม่ (fin8)	.819	
ความสามารถในการจัดการการผลิตและการตลาด (production)		0.91
1. คริวเรือ่นมีการวางแผนและจัดหาแหล่งเงินทุน วัสดุุดิบ แรงงาน เครื่องจักร และปัจจัยการผลิตอื่น ๆ ที่มีต้นทุนต่ำเพื่อใช้ในการผลิตสินค้า (prod1)	.621	
2. คริวเรือ่นมีการเข้าร่วมในเครือข่ายด้านการผลิต และการตลาดกับกลุ่มการผลิตต่าง ๆ อย่างสม่ำเสมอ (prod2)	.716	
3. คริวเรือ่นมีการกำหนดตารางกิจกรรมในการผลิต เพื่อให้สามารถทำงานได้ตามแผนการผลิตที่วางไว้ (prod3)	.699	
4. คริวเรือ่นใช้วิธีการผลิตที่ทำให้เกิดการประหยัดต้นทุน และเป็นผลดีต่อสิ่งแวดล้อม เช่น เกษตรผสมผสาน เกษตรอินทรีย์ เกษตรกรรมยั่งยืน เป็นต้น (prod4)	.668	
5. คริวเรือ่นได้ศึกษาวิเคราะห์และประเมินแล้วว่าผลผลิตที่ผลิตขึ้นมาแล้วสามารถขายได้ และมีโอกาสทำกำไร (prod5)	.688	

ตารางที่ 3: ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม และค่าอำนาจจำแนก (ต่อ)

รายการ	ค่าอำนาจจำแนก	ค่าความเชื่อมั่น
6. ครัวเรือนมีการคำนวณต้นทุน เพื่อกำหนดราคาขาย และศึกษาราคาที่รับซื้อจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ (prod6)	.818	
7. ครัวเรือนมีการศึกษาหาช่องทางการจัดจำหน่ายผลผลิตของตนไปยังแหล่งต่าง ๆ (prod7)	.690	
8. ครัวเรือนได้ใช้หลัก GMP (Good Manufacturing Practice) หรือหลักเกณฑ์วิธีการที่ดีสำหรับการผลิตของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (prod8)	.764	
ความสามารถในการจัดทำบัญชีครัวเรือน (accounting)		0.96
1. ครัวเรือนมีการบันทึกรายรับ-รายจ่ายอย่างสม่ำเสมอตามแบบฟอร์มการบันทึกบัญชีครัวเรือนที่เป็นมาตรฐานตามแบบของ ธ.ก.ส. กองทุนหมู่บ้าน หรือหน่วยงานอื่น (acc1)	.869	
2. ครัวเรือนสามารถจัดทำบัญชีครัวเรือนได้อย่างถูกต้อง (acc2)	.928	
3. ครัวเรือนขอคำแนะนำจากผู้รู้ในการทำบัญชีครัวเรือนอย่างสม่ำเสมอเมื่อประสบปัญหาในการจัดทำบัญชี (acc3)	.923	
4. ครัวเรือนได้รับการฝึกอบรมความรู้ในการจัดทำบัญชีครัวเรือน (acc4)	.851	
5. สมาชิกในครัวเรือนมีความรู้ความเข้าใจในการทำบัญชีครัวเรือน และสามารถทำบัญชีครัวเรือนแทนกันได้ (acc5)	.902	
ความสามารถในการจัดการความเสี่ยง (risk)		0.94
1. ครัวเรือนมีการระบุความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นกับครัวเรือน เช่น ภัยทางธรรมชาติ ราคาผลผลิตทางการเกษตรที่ตกต่ำ ราคาปัจจัยการผลิตที่สูงขึ้น ฯลฯ (risk1)	.841	
2. ครัวเรือนมีการประเมินความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นเพื่อจัดลำดับความเสี่ยงที่มีความสำคัญเป็นลำดับต้นๆ (risk2)	.862	
3. ครัวเรือนมีวิธีการจัดการหรือแผนรองรับความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นได้ในอนาคต (risk3)	.871	
4. ครัวเรือนมีการประเมินผลการจัดการกับความเสี่ยงเพื่อนำมาแก้ไขปรับปรุง ในการวางแผนความเสี่ยงในอนาคต (risk4)	.866	

ตารางที่ 3: ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม และค่าอำนาจจำแนก (ต่อ)

รายการ	ค่าอำนาจจำแนก	ค่าความเชื่อมั่น
ศักยภาพการเรียนรู้ของครัวเรือน (learning)		0.87
1. สมาชิกในครัวเรือนส่วนใหญ่มีผู้จบการศึกษา ตั้งแต่ระดับมัธยมปลาย (med1)	.641	
2. ครัวเรือนส่งเสริมให้สมาชิกเข้ารับการศึกษานอกโรงเรียนด้านต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการใช้ชีวิตประจำวัน และการผลิตของครอบครัว (med2)	.712	
3. ครัวเรือนมีการแบ่งปันความรู้กับครัวเรือนอื่นอยู่เสมอ (med3)	.728	
4. ครัวเรือนมีการจัดบันทึกความรู้ จัดเก็บความรู้ที่ได้รับ และแบ่งปันความรู้กับบุคคลอื่นอยู่เสมอ (med4)	.699	
5. ครัวเรือนมีการแสวงหาความรู้ด้านต่าง ๆ เช่น สุขภาพอนามัย ข้อมูลข่าวสารทางราชการ/หน่วยงานต่าง ๆ และติดตามข้อมูลต่าง ๆ จากสื่อต่าง ๆ นำมาปรับใช้กับครัวเรือน อย่างสม่ำเสมอ (med5)	.679	
การเข้าถึงโครงสร้างพื้นฐาน (structure)		0.60
1. ครัวเรือนตั้งอยู่ในพื้นที่ที่มีการคมนาคมสะดวก สบาย ได้มาตรฐาน (struc1)	.276	
2. ครัวเรือนสามารถเข้าถึงและใช้แหล่งน้ำจากระบบชลประทาน เพื่อการบริโภคและการผลิตได้อย่างพอเพียง (struc2)	.526	
3. ครัวเรือนสามารถเข้าถึงระบบการแจกจ่ายใช้ไฟฟ้าของภาครัฐ (struc3)	.481	
4. ครัวเรือนได้รับการศึกษาจากภาครัฐอย่างเพียงพอและสามารถเข้าถึงระบบการศึกษาได้ง่าย (struc4)	.497	
5. ครัวเรือนสามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำที่ได้รับ การช่วยเหลือจากภาครัฐ เช่น สระน้ำสาธารณะ เป็นต้น (struc5)	.331	
6. ครัวเรือนได้รับการจัดสรรที่ดินทำกินจากภาครัฐ อย่างพอเพียง (struc6)	.040	

หมายเหตุ: ค่าอำนาจจำแนก หมายถึง ค่าที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างข้อคำถามกับมิติหรือองค์ประกอบของความมั่นคงทางอาหาร